ՔԱՌԱՍՈՒՆԵՐԿՈՒԵՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ՄՇԱԿ

Տարեկան գինը 10 ռուբլի. կէս տարվանը և 7 ամսվանը 6 ռուբլի.
Առանձին համարները ՄԷԿ ՏՆ. 5 ԿՈՊ.
[illegible]
Մեր հասցէն՝ Тифлисъ, редакція «Мшакъ» Сергіевская ул. № 5. Tiflis, Rédaction „Mschak".
Խմբագրատան տելեֆոն № 2—53.

Խմբագրութիւնը բաց է առաւօտեան 10—2 (բացի կիրակի և տօն օրերից)
[illegible]
Յայտարարութիւնների համար վճարում են իւրաքանչիւր տողատեղին 10—20 կոպ.
Տպարանի տելեֆոն № 67.

ՀԻՄՆԱԴԻՐ ԳՐԻԳՈՐ ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԲԱՑՎԱԾ Է ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

ՄՇԱԿ

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԵՒ ԳՐԱԿԱՆ ԼՐԱԳՐԻ

ԱՌԱՋԻԿԱՅ 1914 Թ. ՀԱՄԱՐ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆՆ Է

12 և 11 ամիս	10 ամիս	9 ամիս	8 ամիս	7 և 6 ամիս	5 ամիս	4 ամիս	3 ամիս	2 ամիս
10 ռուբ.	9 ռուբ.	8 ռուբ.	7 ռուբ.	6 ռուբ.	5 ռուբ.	4 ռուբ.	3 ռուբ.	2 ռուբ.

Դեկտեմբերի 1-ից մինչև յունվարի 1-ը 85 կոպ.

[illegible] 32 ֆրանկ. [illegible] 10 ռուբլի. [illegible] 120 ֆրանկ.

[illegible] 20 կ., [illegible] 10 կ.

Հասցէն փոխելու համար պէտք է ուղարկել նաև հին հասցէն և 40 կ. նամականիշ։

Հին բաժանորդներից խնդրվում է կպցնել փոխադրական բլանկի վրա նախկին տպագրված հասցէն իր վրա ունեցած համարով։

ՊՐԷՄԻԱՆԵՐ

«Մշակի» ՏԱՐԵԿԱՆ այն բաժանորդները, որոնք 1914 թ. համար (սկսած յունվարի 1-ից 1914 թ.) ՄԻԱՆՈՒԱԳ կամ ՄԱՍ-ՄԱՍ վճարած կունենան 10 ռուբլի բաժանորդավճարը, կը ստանան ՁՐԻԱԲԱՐ հետևեալ գրքերից ՄԷԿՆ ՈՒ ՄԷԿԸ.

1) Գր. Արծրունու աշխատութիւնները 1865–1871 թ.

Այդ գրքի մէջ զետեղված են Գր. Արծրունու այն խոշոր ու մանր յօդուածները, որոնք լոյս են տեսել մինչև «Մշակ» լրագրի հրատարակութիւնը։ Գիրքը բաղկացած է 408 էջից։

2) Վրժնի (Ա. Բաչաւբարի) Մանրանկարները, I և II հատոր։

«Մանրանկարները» ամփոփում են իրանց մէջ հայկական հասարակական կեանքի և նրա արտայայտութիւնների նկարագրութիւններ։ Գիրքը բաղկացած է 520+472 էջից։

Մինչև ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ 25-ը բաժանորդագրվածները կը ստանան ԵՐԿՐՈՐԴ գիրքը, իսկ նրանից յետոյ բաժանորդագրվողները—ԱՌԱՋԻՆ գիրքը։

Արտասահմանեան բաժանորդները պէտք է ուղարկեն գրքերի ճանապարհածախսը, որի քանակը կը յայտարարվի իր ժամանակին։

Մեր հասցէն՝ ТИФЛИСЪ, Редакція „МШАКЪ". Արտասահմանից՝ TIFLIS, Rédaction du journal „MSCHAK".

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԿԱՄ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

„ՄՇԱԿԻ" ԳՐԱՍԵՆԵԱԿԻ ԿՈՂՄԻՑ

Ի նկատի ունենալով, որ ուշ բաժանորդագրվելու պատճառով առեղծվում են մի շարք տեխնիքական անյարմարութիւններ, որոնք զրկում են խմբագրութեան գրասենեակը հնարաւորութիւնից յունվարի 1-ից կանոնաւորապէս թերթն ուղարկել բաժանորդներին, ուստի խնդրվում է բաժանորդ գրվել ցանկացողներին փութով գիմել՝ գրելով հասցէները պարզ և ճշգրիտ։

Բեռլինի համալսարանի

ԲԺՇԿԱՊԵՏ

Գ. Գ. ՄԵՀՐԱԲԵԱՆՑ

Վերադառնալով արտասահմանից վերանորոգեց ներքին հիւանդութիւնների ընդունելութիւնը. առանձնապէս կրծքի, թոքերի, ԹՈՔԱԽՏԻ և սրտի. բժշկութիւն նաև խառն ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼԻՆՆԵՐՈՎ, արհեստական ՊՆԷՎՄՕՏՕՐԱԿՍՈՎ։ Թոքերի և սրտի քննութիւնը լուսաւորված օր. ՌԷՆՏԳԷՆԵԱՆ ՃԱՌԱԳԱՅԹՆԵՐՈՎ։ Ամեն օր՝ 9–1 ժամ ցեր. և 5–7 ժ. երեկոյեան. ՉՔԱՒՈՐՆԵՐԻ ԱՌ. Ժ. 9—10 ԶՐԻ։ Бебутовская 23. тел. 7–92.

(ա.օ.) առ. 977. 100–31

Առաջնակարգ ցիրկ

ԵՂԲ.

ԵՍԻԿՕՎՍԿԻՆԵՐԻ

Այսօր, շաբաթ, դեկտ. 7-ին, տեղի կունենայ «Մեր չարաճճիները» անունով խոշոր ներկայացում։ Մասնակցում են ռուսական և եւրոպական առաջնակարգ արտիստներ։ Այսօր տեղի կունենայ նորեկ յայտնի ըմբիշ՝ լեհացի Պռուսսիկի առաջին դեբիւտը։ Ի միջի այլոց կըմբշամարտեն—վճռական՝ Լավրենտովը և Սոլովիեվը, այնուհետև՝ Ցիպսը՝ Սէդովի հետ, Պրուսսիկը՝ Սէզնիկի հետ, Կոպիեվը՝ Ուրսայի հետ։ Մանրամասնութիւնները աֆիշաներում։

առ. 1137. 1–1

ՄԻ ՎՆԱՍԷՔ ԱԶԳԱՅԻՆ ԴԱՏԻՆ

II

Հայկական ռէֆորմների մասին այս տարի մի քանի ծրագիրներ մշակվեցին։ Մի ծրագիր մշակեց հայկական ազգային պատգամաւորութիւնը, նախագահութեամբ Պօղոս Նուպար-փաշայի. մի երկրորդ ծրագիր մշակեց Կ. Պոլսի պատրիարքարանը. երրորդ ծրագիր մշակեց Կ. Պոլսի ռուսաց դեսպանատունը։ Այդ ծրագիրներից որ մէկը ընդունվէր և իրագործվէր, Թիւրքահայաստանում կը ստեղծվէր կարգ ու կանօն, ապահովութիւն և որոշ չափով ինքնավարական ռէժիմ։ Սակայն մեծ պետութիւններից մի քանիսը չը կամեցան իրանց հաւանութիւնը տալ այդ ծրագիրներից որևէ մէկին, գտնելով որ նրանք խախտում են Թիւրքիայի վեհապետական իրաւունքները։ Գլխաւոր առարկողը և ընդդիմացողը Գերմանիան էր, որ առաջարկեց այլ հիմունքների վրա ծրագիր։

Ի վերջոյ Գերմանիան և Ռուսաստանը մշակեցին մի շատ համեստ, կրճատված ծրագիր, որի գործադրութիւնը կարող է և պահպանել Թիւրքիայի վեհապետական իրաւունքները, պահպանել նրա անձեռնմխելիութիւնը, և միևնոյն ժամանակ տալ Թիւրքահայերին այն, ինչ որ նրանք պահանջում են երկար տարիներից ի վեր, այն է՝ ամենատարրական իրաւունք—ապահովութիւն կեանքի, գոյքի և պատւի, և խաղաղ կուլտուրական զարգացման պայմաններ։ Եւ որովհետև այդ ամենը հնարաւոր է միայն մի պայմանով, որ ռէֆորմները, որքան էլ նրանք աննշան լինեն, բայց խղճալապէս գործադրվեն, իսկ այդ հնարաւոր է միայն՝ երբ ռէֆորմների գործադրութեան վրա հսկեն եւրոպացիները և ոչ թիւրքերը, որոնք անկարող են որևէ ռէֆորմ մտցնել, ուստի և Գերմանիան ու Ռուսաստանը, մշակելով ռէֆորմների մի համեստ ծրագիր, այդ ծրագրի conditio sine qua non (անհրաժեշտ պայման) դրին եւրոպական կոնտրոլը։

Եթէ Թիւրքաց կառավարութիւնը անկեղծօրէն ցանկանար մտցնել նոյն իսկ ամենափոքր ռէֆորմներ, նա պէտք է ուրախութեամբ ընդունէր Գերմանիայի և Ռուսաստանի առաջարկած համեստ ծրագիրը։ Սակայն, որովհետև նա չէ ցանկանում ռէֆորմներ մտցնել, ուստի նա էս իր կողմից ռէֆորմներ մտցնելու conditio sine qua non դրեց՝ եւրոպական կոնտրոլի մերժումը։ «Ես պատրաստ եմ,—յայտարարեց նա,—ոչ միայն առաջարկված համեստ ծրագրով, այլ աւելի լայն և մեծ ծրագրով ռէֆորմներ մտցնել, միայն այն պայմանով, որ եւրոպական կոնտրոլ չը լինի»։ Այլ խօսքերով, ռէֆորմների խնդիրը ջուրը ձգել։

Եւ որովհետև Եւրոպան, յանձին Գերմանիայի և Ռուսաստանի, պինդ կանգնած է իր պահանջի և conditio sine qua non-ի վրա, ուստի Թիւրքաց կառավարութիւնը որոշել է վիժեցնել ռէֆորմների ծրագիրը հէնց իրա հայերի ձեռքով։ Եւ նա դիմում է հայոց ազգային վարչութեան և խոստանում է ամեն տեսակ ռէֆորմներ, միայն թէ հայերը իրանք հրաժարվեն եւրոպական կոնտրոլի պահանջից։ Պատրիարքարանը, զգալով լարած թակարդը, կարողանում է ճարպիկօրէն հեռացնել իրանից վտանգը։ Հանդիպելով անաջողութեան, Բ. Դուռը աչքերը ուղղում է այլ տեղ—դէպի Դաշնակցութիւն կուսակցութիւնը և կամենում է տեսնել նրա մէջ հայ ազգի ներկայացուցիչը, խոստանալով ամեն տեսակ բարիքներ, թիւրքական, ի հարկէ։ Սակայն այդ բարիքների մէջ կայ մինը, որ Դաշնակցութեան համար էական է—20 տեղ օսմանեան պարլամենտում. ի հարկէ, այդ 20 աթոռը դաշնակցական կանդիդատների համար ապահովելու խոստումով։

Եւ Դաշնակցութիւնը, առանց խորհրդածելու, առանց կշռադատելու հետևանքները, սիրալիրաբար հանդէս է գալիս իբրև հայ ազգի ներկայացուցիչ և յօժարում բանակցութիւնների մէջ մտնելու, ուրեմն կոմպրոմիսների մէջ մտնելու Թիւրքաց կառավարութեան հետ։ Եւ դա անում է այն կուսակցութիւնը, որ մինչև այսօր էս չէ ամաչում հալածանք քարոզել Օրմանեանի դէմ, առարկելով թէ նա համակրել է Աբդուլ-Համիդ սուլթանի պահանջներին, մի արիւնարբու սուլթանի պահանջներին, որ հարիւր հազարներով էր մորթոտել տալիս հայերին։ Օրմանեանի այդ համակրութիւնը Դաշնակցութիւնը համարում է դաւաճանութիւն, իսկ երբ նոյն համակրութիւնը կատարում է ինքը Դաշնակցութիւնը այժմ, երբ սահմանադրական ռէժիմ է և այդ անում է 20 ողորմելի աթոռ շահելու համար պարլամենտում—այդպիսի քայլը չէ համարվում դաւաճանութիւն և մատնութիւն։

Դաշնակցութիւնը, եթէ, արդարև, մտածում է հայ ազգի շահերի և իրաւունքների համար, պարտաւոր էր մի հատիկ պատասխան տալ—«Ես հայ ազգի ներկայացուցիչ չեմ, ազգի օրինաւոր ներկայացուցիչը՝ ազգային ժողովն է կամ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը»։ Ապա թող նա գործէր համերաշխաբար պատրիարքարանի հետ։

Սակայն այսօր գործելով անջատօրէն, սեպարատ բանակցութիւններ վարելով, նա դրանով նախ նսեմացնում է և ուրանում ազգային վարչութեան գոյութիւնը, մի բան, որ շատ հաճելի է Թիւրքական կառավարութեան, որ միշտ ձգտել է ջնջել հայոց սահմանադրութիւնը. երկրորդ, նա ազգային մեծ դատի աջող լուծումը մեծ վտանգի է ենթարկում և վիժեցնում ռէֆորմների իրագործումը՝ եւրոպական պետութիւնների ձեռքով։

Մեզ կարող են առարկել, որ Դաշնակցութեան գործողութիւնները, բանակցութիւնները, նոյն իսկ կնքած պայմանները Թիւրքաց կառավարութեան հետ բնաւ պարտադիր չեն հայ ազգի համար, որովհետև թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը, թէ Կ. Պոլսի պատրիարքը և թէ եւրոպական պետութիւնները շատ հեշտութեամբ կարող են [illegible] Դաշնակցութիւնը բնաւ չէ եղել և չէ կարող համարվել հայ ազգի ներկայացուցիչ. այս ճիշդ է և, անշուշտ, այդպէս էլ կը կատարվի. բայց հայկական հարցը մինն է այն քաղաքական հարցերից, որի վերաբերմամբ անհրաժեշտ է հայ ազգի միահամուռ համերաշխութիւնը, հայկական բոլոր հոսանքների, խաւերի, կուսակցութիւնների միաբանութիւնը։ Իսկ այժմ իր անջատողական գործելակերպով Դաշնակցութիւնը խախտում է այդ միաբանութիւնը և համերաշխութիւնը։

Եւ այդպիսի քայլը նրա կողմից կատարեալ դաւաճանութիւն է և նոյն իսկ ոճրագործութիւն։

Ցաջորդ անգամ ցոյց կը տանք, թէ ինչպէս հակազդել այդ վնասակար և ազգակործան ընթացքի դէմ։

Հ. Առաքելեան

ՎԵՐՋԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ԵՒՐՈՊԱԿԱՆ ՊԱՐԼԱՄԵՆՏՈՒՄ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

5 դեկտեմբերի

Վիեննա.—Ունգարական պատգամաւորութիւն։ Արտաքին գործերի մինիստրի կողմից կոմս Վիկէնբուրգ, պատասխանելով նախկին հռետորների ճառերին, նորից մատնանշեց, որ արտաքին գործերի մինիստրութիւնը կանոնաւոր վարվեց բանակցելով մեծ պետութիւնների հետ միապետութեան շահերի պաշտպանութեան մասին, որովհետև միջազգային մեծ յարաբերութիւնները աւելի կարևոր են, քան բալկանեան տէրութիւնների հետ յարաբերութիւն ունենալը։ Մինիստրութիւնը ողջունում է այն յայտարարութիւնը, թէ բալկանեան հարցում համերաշխութիւն մտցնելու պատճառով ստեղծվել է բարեկամական քաղաքականութեան գնահատելի հիմունք Ռուսաստանի և Ֆրանսիայի վերաբերութեամբ։ Այդ յայտարարութիւնը գուգադիպում է մինիստրութեան հայեացքներին։ Միապետութեան շահերը Փոքր-Ասիայում բացառապէս տընտեսական բնոյթ ունեն։ Եթէ գործը հասնէ այնտեղ կայուն տնտեսական շահեր հաստատելուն, որի առիթով գուցէ հանդիպենք փակ դռների, մենք սառնասիրտ չենք մնալու դրան։

Անդրաշին ընդգծում է, որ միապետութեան քաղաքականութիւնը հետեւողական չէր և ինքնահաւան էր. բալկանեան տէրութիւններն առանց պատճառի չէին յարձակվի միապետութեան վրա. եռրեակ դաշնակցութիւնը առաջվանից աւելի ամուր է։ Հռետորը կարծում է, որ Ռուսաստանի շահերը պահանջում են երեք կայսրների դաշնակցութեան վերականգնումը։

Ունգարական պատգամաւորութիւնը ընդունեց արտաքին գործերի մինիստրութեան բիւջէն։ Նախագահը պատգամաւորութեան անունից Բերխտոլդին յայտնեց վստահութիւն և երախտագիտութիւն։

Ֆրանց-Յովսէփ կայսրը հանդիսաւոր ունկնդրութեան ընդունեց ռուսաց նոր դեսպան Շեբէկոյին, որ յանձնեց իր հաւատարմագրերը։

Հռոմ.—Պալատ։ Գահական ճառին տրվելիք պատասխան-ուղերձի քննութեան ժամանակ սօցիալիստ Կայլդան քննադատում է կառավարութեանը, կշտամբում է նրան այն բանում, որ նա մինչև օրս հաշիւ չէ տուել Լիվիայի նուաճման ծախքերի մասին, հարցնում է, թէ ինչո՞ւ հաշտութիւն կնքելուց մի տարի յետոյ Լիվիայում ծախսվել է 350 միլիոն, մինչդեռ պատերազմի ժամանակ ծախսվել է 300 միլիոն։

Պալատը 362 ձայնով ընդդէմ 90-ի (9 հոգի ձեռնպահ) ընդունեց հերթական գործերին անցնելու հասարակ բանաձև, որ կառավարութիւնը համարեց իբրև վստահութիւն։

Բուխարէստ.—Սենատ։ Բրատիանօն, շարունակելով իր ճառը, ասում է, որ կառավարութիւնը չափազանց երկիւղ էր կրում, որ Ռումինիայի պահանջների աւելացումը առաջ կը բերէ եւրոպական պատերազմ, չէր հաւատում Ռումինիայի ույժին, առ հասարակ արթուն պահապան չէր երկրի շահերի։ Բրատիանօն կառավարութեանը վստահութիւն չի յայտնի։

ԱՅԼ ԵՒ ԱՅԼ ՆՈՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

(Պետերբուրգի Հեռ. Գործ.)

5 դեկտեմբերի

Պարիզ.—Անգլիական թագաւորը և Պուանկարէն հեռագիրներ փոխանակեցին, ուրախութիւն յայտնելով ֆրանսանգլիական բարեկամութեան նոր արտայայտութեան առիթով, որ տեղի ունեցաւ անգլիական նաւատորմի Տուլօն այցելութեամբ։

Դումէրգն ընդունեց Վէսնիչին, որ եկել է բանակցելու սերբիական փոխառութիւն կնքելու առիթով։ Վէսնիչն ընդունեց Ֆրանսիայի պայմանները և յայտնեց, որ ռէալիզացիան յետաձգելու հնարաւորութիւն չը կայ։

Կ. Պոլիս.—Կառավարական օրգանում հրաման է հրատարակված նախկին ոստիկանապետ Ազմի-բէյին պաշտօնանկ անելու մասին, համաձայն ռուսաց դեսպանի պահանջի։

Թէհրան.—Կառավարութեանը մտատանջութիւն են պատճառում Քիւրդիստանում ծագած խոշոր անկարգութիւնները, որոնց ճնշելու համար նահանգապետից նշանակված է յայտնի սարդար-Մուհին։ Վերջինս սակայն չէ վստահանում այնտեղ գնալ։

Բեռլին.—«Կեօլնիշէ-Ֆոլկս-Ցայտ.»-ին հաղորդում են Հռոմից, որ Վատիկանի և իտալական կառավարութեան միջև համաձայնութիւն կայացաւ այն մասին, որ Վատիկանը ամեն տարի 60,000 լիր է վճարելու կառավարութեանը փոխարէն նրա, որ Վատիկանի ծառայութեան մէջ գտնվող պաշտօնեաները ազատվում են պետական հարկերը վճարելուց։

Բելգրադ.—Թագաւորը արքայազն Գէորգիին շնորհեց քաջութեան համար Կարագեորգիի շքանշանի աստղ։ Բելգրադի զօրաբանակի օֆիցէրները ի նշան խորին շնորհակալութեան ռուսաց դեսպանին մատուցին ուղերձ պատերազմի լուսանկարներով։

Ցարեբրոդում վերջացաւ սերբ և բուլղար զինուորական գերիների փոխանակութիւնը։

Տէտուան.—Բէնկարրիխի մօտերը սպանական զօրքերը կռիւ ունեցան տեղացիների հետ։ Սպանացի օդագնացներն աջողութեամբ ռումբեր նետեցին աէրօպլաններից։ Սպանվեցին շատ տեղացիներ։ Վիրաւորվեց սպանական մի մայօր, սպանվեցին 2 զինուոր։

Փլօրէնցիա.—Ալբանական սահմանը որոշող մասնաժողովը աւարտեց իր աշխատանքները։

Զագրէբ.—Խորվաթական սէյմի ընտրութիւնները վերջացան։ Կօալիցիան ունի 47 տեղ 88-ից։

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅ ԳՐՈՂԸ ԵՒ ԳՐՈՂՆԵՐԻ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆԸ

Մեզ հաղորդում են, որ երէկ, դեկտեմբերի 6-ին, Աւետիք Արասխանեանի մահվան տարելիցին, թէև նշանակված էր հոգեհանգիստ նրա գերեզմանի վրա, բայց հաւաքվել էին միայն 10—15 հոգի, որոնցից մինը 2—3 ծաղիկ դրեց գերեզմանի վրա, իսկ հոգեհանգիստ չը կայացաւ, որովհետև հոգեհանգիստ կատարող ոչ մի քահանայ չը կար։ Ներկայ եղող 10—15 հանդիսականներից մինը, մտնելով խմբագրութիւնս, իր զայրոյթը արտայայտեց, որ հայ ինտելիգենցիան այդպիսի անտարբերութիւն ցոյց տուեց հանգուցեալի յիշատակին։

Սակայն մենք բնաւ մեղադրել չենք կարող հայ ինտելիգենցիան ներկայ դէպքում և, քննելով գործի մանրամասնութիւնները, եկանք այն եզրակացութեան, որ մեղաւորը Հայ Գրողների Ընկերութիւնն է և «Կովկասի Լրաբեր» թերթը։

Ամենից աւելի պարտաւոր էր Հայ Գրողների Ընկերութիւնը հոգալ հոգեհանգստի մասին և յայտարարել։ Բայց ոչ մի լրագրում յայտարարութիւն հոգեհանգստի մասին չը կար, հետևաբար մարդիկ չէին կարող իմանալ, թէ նշանակված է հոգեհանգիստ։ Ճիշդ է, մի սև յայտարարութիւն տպված էր «Կովկասի Լրաբեր» թերթի մէջ, բայց այնպիսի տարօրինակ և օտարոտի ձևով, որ միայն ծիծաղ կարող էր յարուցանել։ Նախ, յայտնի չէր՝ ով է յայտարարում. երկրորդ՝ յայտնի չէր՝ հոգեհանգիստ կատարվելո՞ւ է թէ ոչ, որովհետև ասված էր միայն, թէ «յարգողն երկրպագւում են Խոջիվանքի գերեզմանատուն՝ հանգուցեալի ա-

ճիւնին յարգանք տալու»։ Արդ, յայտնի է, որ Թիֆլիսի հայ հասարակութիւնը, հայ ինտելիգենցիան, հայ բուրժուազիան «Կովկասի Լրաբեր» թերթը քիչ է կարդում։ Երկրորդ՝ չէ կարելի ուրիշի հաշւին «ծակ ազատամտութիւններ» անել։ Այդպիսի ծակ ազատամտութեան հետևանքն այն եղաւ, որ 10 հոգի հազիւ գնաց Խօջիվանքի գերեզմանատունը։

Բայց, կրկնում ենք, դարձեալ ամենամեծ յանցանքը՝ Հայ Գրողների Ընկերութեան վարչութեանն է, որ բարոյապէս պարտաւոր էր մտածել հայ գրող Ալ. Արասխանեանի յիշատակի յարգանքի մասին։

ՎՐԱՑ ՎԵՐԱԲԵՐՄՈՒՆՔԸ ԴԷՊԻ ՀԱՅԵՐԸ

—

Շատ տասնեակ տարիներ անցրած մարդ եմ ես. գրական մարդ ինձ անուանել չեմ կարող, ես ոչ մատենագիր եմ և ոչ ժուռնալիստ, բայց երբեմն-երբեմն գրիչ եմ վերցնում, որպէս գրագէտ մարդ և սրտիս պահանջը, և աւա՜ղ, յաճախակի ցաւը յայտնում հրապարակապէս, այնպէս, ինչպէս ամեն մէկը մեզանից նամակ կը գրէր իր բարեկամին։

Այսօր ես դարձեալ դիմում եմ գրչին, երես առ երես կանգնելով այն վրացիներին, որոնք այս օրերս, պօլիտեխնիկումի առիթով, իմ սիրտս ցաւացրել են։ Սկսած «Իվերիա» լրագրի օրերից—Իլիա Ճավճավաձէի ու Արգար Յովհաննիսեանի օրերից—և գալով Ակակի Ծերեթէլիի օրերին և աւելի ևս նորագոյն՝ պրօֆ. Մառրի առիթով արտայայտված մտքերին և այլ այսպիսիներին, ես միշտ սրտի մեծ ցաւով կարդացել եմ վրաց գրողների ցասկոտ և թշնաւոր յօդուածները հայերի վերաբերմամբ և միշտ լռել եմ։ Այնպէս որ՝ ես ոչ մարտիկ եմ հայոց կողմից և ոչ որչափ և իցէ ահարկու կամ վտանգաւոր՝ վրաց արշաւանքին. նրանք կարող են ինձ ոտքի տակ տալ և վրայովս անցնել, միանգամայն հաւատացած լինելով որ կը մնան անպատիժ և անպատասխանատու, վասն զի, կրկնում եմ, ես մի գրական կոմբատ եմ միայն։

Պատանեկութեանս և երիտասարդութեանս հասակում, երբ 60-ական և 70-ական թւականներում խաղում էի և ընկերակցում վրացի դասընկեր գիմնազիստների կամ ուսանողների հետ, երբէք ոչ ես, ոչ նրանք և ոչ մի նշանակութիւն չէինք տալիս մեր ազգութիւններին, որ թէ ազգութիւնը մեզ բաժանէր, թէպէտ և մենք, իւրաքանչիւրս սիրում էինք մեր ազգը։ Սրանից ես հետեցնում եմ, որ մենք եղել ենք զաւակներ այն պապերի, որոնք պարերով կողք-կողքի տուած, մէջք-մէջքի ապրել են սիրով ու համերաշխութեամբ իբրև բարի հարևաններ և մինչև անգամ խառն ու անբաժան քաղաքական, տնտեսական կեանքով, շատ յաճախ և խնամէական։

Բայց ի՞նչ եղաւ, ի՞նչ չար հրեշտակ անցաւ մեր միջով՝ այս վերջին 20—25 տարիներում, որ միմեանց միս ենք ուտում...

Թողնենք անցեալը, ինչ եղաւ, անցաւ մինչև այսօր. վերցնենք այս վերջին օրերս՝ նոյեմբերի 27-ից յետոյ. եղբայր, ես հայ եմ, լաւ. իմ տանս հանգիստ նստած էի և երբ փողոցում հանդիպում էի իմ ծանօթ-բարեկամ վրացուն, մարդ թէ կին, իշխան թէ ոչ-իշխան և կամ մի դիցուք Մոսէս Ջանաշվիլի պատմաբան, և կամ նոյն իսկ մի իշխան Դիասամիձէ՝ «ա՛ ա, իմ սիրելի բարեկամ, ինչպէս էք, լա՞ւ էք, առո՞ղջ էք», և երբէք զանազանութիւն չէի դնում, թէ ես հանդիպեցի մի հայի թէ վրացու. մինչև անգամ կարող եմ ասել, որ սիրտս աւելի էր բացվում, երբ հանդիպում էի վրացու։

Ես երբէք չէի մտորում, թէ վաղը այս կամ այն վրացին պէտք է կանգնի և երեսովս տայ, թէ դու հայ ես, զգո՛յշ կաց, մարդակեր ես, խանչալս կը հանեմ, փորդ կը ճխտեմ և այլն և այլն... (տես այս մի շաբաթվայ վրաց լրագիրները, որտեղ ի հարկէ ճիշդ խանչալ չէ ասած, բայց աւելի սիրտ ծակող ու այրող-խորովող խօսքեր են ասած...)։

— Ախր ինչո՞ւ, ինչ պատահեց։

— Փոխարքան հայ բուրժուազիայի դրդմամբ (?) վճռել է, որ պօլիտեխնիկումը պէտք է Նախթլուղ լինի և ոչ Սաբուրթալօ։

Տէր ողորմած Աստուած. դու էլ ձեռք վերցրու ինձանից ու քո հայ բուրժուազիան էլ. դու ինձ հետ ինչ գործ ունես, ինչ հաշիւ ունես հետս, որ չես կարողանում վերջացնել։ Ես հայ եմ, կայ ինձ հետ և հայ ժողովուրդ, որ սկի չէ էլ լսել, թէ պօլիտեխնիկում կայ, կամ Սաբուրթալօ, կամ Նախթլուղ. թէ լսել էլ է, նա չէ էլ իմացել, մտքովն էլ չէ անցրել, թէ ո՞րն է նրա հացին իւղ քսելու։ Իսկ ես, այս տողերիս գրողը, ուղղակի նիւթապէս շահագրգռված եմ, որ պօլիտեխնիկումը լինէր Սաբուրթալօ, թէև դարձեալ հանգիստ նստած եմ եղել իմ տանը։

Պարոնայք վրացիք, եղբայր վրացիք, մեր սիրելիք, մեր դարաւոր բարի հարևաններ, հանգիստ կացէք, այդ լեզուով մի խօսէք հայերի վերաբերեալ. ես ձեզ սիրում եմ, միշտ սիրել եմ առանց շահադիտական մտածմունքների և որքան ես տեսել եմ, կարդացել եմ, հայերը, ընդհանրապէս, երբէք նախայարձակ չեն եղել ձեզ վրայ, ինչպէս և այսօր. ուստի թոյլ տուէք, որ այսօր [illegible] եղբայրաբար ասեմ՝ «ամօ՛թ է, ձեռք վերցրէք այդ գործելակերպից, ամօ՛թ է. դա խեր վերջաւորութեան չի յանգեցնի ձեզ և մինչև անգամ խելացի բան էլ չէք անում նոյն իսկ ձեր ազգի վերաբերեալ, հաւատացնում եմ ձեզ։ Եւ որովհետև իմ սիրտս շատ էք ցաւացնում, ուստի թոյլ եմ տալիս ինձ մի անգամ էլ կրկնել՝ ամօ՛թ»։

Մնամ ձեր ազգը սիրող անզաւաճան սիրով՝ Բժշկ. Բ. Նաւասարդեան

ՊՕԼԻՏԵԽՆԻԿՈՒՄԻ ՇՈՒՐՋԸ

—

Դեկտ. 4-ին Թիֆլիսի քաղաքագլխի անձնափոխանորդի նախագահութեամբ կայացաւ պօլիտեխնիկումի գլխաւոր կոմիտէի ֆինանսական մասնաժողովի նիստը։

Մասնաժողովին զեկուցվեցին այն գումարները, որոնք նուիրված են յօգուտ պօլիտեխնիկումի։ Պարզվեց, որ դրամական նուէրների գումարը կազմում է 964,279 րուբլի, զանազան հիմնարկութիւններ խոստացել են տալ տարեկան նպաստ 420,500 ր. և հողային նուէրներ և Թիֆլիս քաղաքի յատկացրած ամենամեայ 30,000 ր. նուէրը։ Բացի դրանից՝ գլխաւոր հասոյթ սպասվում է քաղաքային այն հողաբաժիններից, որոնք շուտով կը վաճառվին մասնաւոր անձանց։

Մասնաժողովը գտաւ, որ պօլիտեխնիկումի կառուցման համար, չը հաշւած ներսի կահաւորութիւնը, անհրաժեշտ է 2.633,370 ր.։

Եղածը հանելով պակասում է 1.248,596 րուբլի, որ կը ծածկվի, ինչպէս արդէն ասվեց, Թիֆլիսի յատկացրած 30,000 րուբլով և 150 դեսեատին հողի վաճառումով։

Մասնաժողովը, մանրամասն ծանօթանալով իրերի դրութեան հետ, որոշեց.

1) Բոլոր նուէրները նշանակել գլխաւոր կոմիտէի անուան։

2) Ընդունել, որ Թիֆլիս քաղաքի միանուագ նուէրով ամենամեայ նպաստի փոխարէն և հողաբաժինների վաճառումով (Նախթլուղում) յիշեալ պակասորդ 1.248,596-ը միանգամայն կը ծածկվի։

3) Անհրաժեշտ ճանաչել հողաբաժինների վաճառման հետ զուգընթաց զբաղվել պօլիտեխնիկումի արուարձանի բարեկարգութեան հարցով։

4) Անհրաժեշտ ընդունել հողաբաժինները վաճառել աճուրդով և պահանջել գրաւական արժէքի 10%-ը։

5) Համաձայնութեան մէջ մանել Թիֆլիսի քաղ. վարկի ընկ. հետ, որպէսզի գնողները իրաւունք ունենան իրանց հողերը գրաւ դնել իրանց հաշւով։

6) Խնդրել քաղ. վարչութեանը կազմել հողաբաժինների պլանը և նրանց վաճառման մանրամասն կանոնները։

7) Խնդրել Կախէթի երկաթուղային վարչութեանը ըստ հնարաւորութեան փութալ շինելու ապրանքատար կայարանի մօտ նախագծված փողոցները։

—

«Зак. Рѣчь».-ը երեկվայ իր առաջնորդող յօդուածով պրովոկացիա է անում դարձեալ հայ ժողովրդի դէմ պօլիտեխնիկումի առիթով։ Յօդուածագիրն ասում է, որ վրաց ժողովրդի ինքնասիրութեանը հասած հարուածից յետոյ(?) վրացիները, ռուսները և թուրքերը միանալու են արշին չափողների դէմ։

—

Բագուի քաղաքագլուխ Բէկ Բ[illegible] հեռագրում է Կովկասի փոխարքային, որ քաղ. դուման միաձայն շնորհակալութիւն է յայտնում կոմսին պօլիտեխնիկումի տեղի հարցը արդարադատօրէն վճռելուն և յօգուտ պօլիտեխնիկումի խոշոր նուիրաբերութեան համար, նաև մասնաւորապէս Բագու-Շօլլար ջրանցքը կառուցանելու խնդրում ջերմ աջակցութիւն ցոյց տալուն համար, և անկեղծօրէն ցանկանում է Նորին պայծառափայլութեանը առողջութիւն ու երկար կեանք։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԳԱՒԱՌԻՑ

—

Շախսէյ-վախսէյը Շամախում

Շամախի, 28 նոյեմբերի

Վերջացան մահմեդականների «Շախսէյ-վախսէյի» սգի օրերը, որը Շամախում իր առանձին փայլն ունի։ Անցեալի դարաւոր և դաժան անարդարութեան մեղքն է, որ ընկնում է մահմեդականների վրա, և նրանք ամեն տարի յիշում են անմեղ նահատակված Հիւսէյնին և նրա մարտիրոսութեան յիշատակի համար 40 օր սուգ են պահում։ Այդ 40 օրից 10 օրը Շախսէյ-վախսէյի օրերն են։ Ոչ մի տեղ ես չեմ տեսել այն, ինչ այս քանի օրս ականատես եղայ Շամախու թուրքական թաղում։ Փողոցների անկիւններում կանգնեցված են մի-մի բեմեր՝ զարդարված և ծանրաբեռնված բազմաթիւ լամպաներով, ջահերով, հայելիներով, ուրիշ մանր և պսպղուն իրերով, գործերով և այլն. այդ բեմի հակառակ կողմը կանգնեցված են Հիւսէյնի և ընկերների դամբարաններն յիշեցնող մի սև տնակ՝ վերևը փայտէ արձաններ. այդ երկուսի մէջտեղը շրջան են կազմում հաւատացեալները, մէջը մտնում թմբուկ և երաժշտական ուրիշ գործիք կրողները. սրանց մօնօտօն զարկերի չափի հետ շրջան բռնողները երգում են և պտտվում. որոշ քանակութեամբ աղօթք ասելուց յետոյ մի խումբը գոռում է «Շախսէյ», որին միւս խումբը պատասխանում է «Վախսէյ». տեղ-տեղ կատարվում են սրտաճմլիկ պատկերներ։ Մի մզկիթի բակում 40 հոգի դուրս են գալիս և աղօթքի ձայնի տակ ծանր շղթաների փնջով խարազանում են իրանց մարմինը. մի քանիսի մէջքից կաթում է արիւնը, բայց նրանք անմռունչ շարունակում են ինքնախարազանումը. դրանց շալիկը պատառոտվել է, տասն օր տեղ ծեծից դէմքը գունատվել, բայց հին անարդարութեան համար նրանք քիչ են համարում իրանց մեղանչածը։ Կան և այնպիսիները, որոնք դաշոյններով պատառոտում են իրանց մարմինը, հող են լցնում վէրքերի մէջ, փայտ են խոթում ծակերի մէջ և հեծկլտալով անիծում են Ալիին, փառաբանում Հիւսէյնին։ **

—

Ամուսնու եղեռնագործութիւն

Մաղաւնք գիւղ, 30 նոյեմբերի

Մօտակայ Շահրիզ գիւղում ամսիս 28-ի գիշերվայ ժամը 8-ին տեղի է ունեցել հետևեալ դէպքը։

Տեղացի Սիմէօն Մկրտչեանցի աւագ որդին սպանել է 4 տարեկան խորթ եղբօրը։

Ոճրագործն ու իր կինը դիմել են այդ գազանութեան՝ նպատակ ունենալով միայնակ ժառանգել ծնողներից մնացած ժառանգութիւնը։

Դէպքը պատահում է այսպէս։

Մարդ ու կին վերցնում են իրանց մանկահասակ զոհին և գիւղից դուրս գալով երեխային սրով մաս-մաս կտրատում են ու տուն գալով յայտնում գիւղացիներին, թէ երեխան անյայտ կորել է։

Գիւղացիք փնտռում ու գտնում են երեխայի մի ոտը և ձեռքը։ Յետագայ քննութիւնը պարզում և ոճրագործն էլ ի վերջոյ խոստովանում է, թէ եղեռնագործութիւնն ինքն է կատարել։

Ցանցագործին և սրա կնոջը, որ նոյնպէս մեղսակից է իր ամուսնուն, յանձնեցին ոստիկանութեան։ Մկրտիչ Բարսեղեանց

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—

◆ «Մշակի» վաղվայ համարը բաղկացած է լինելու $1\frac{1}{2}$ թերթից։

◆ Երէկ, Նորին Կայսերական Մեծութիւն Թագաւոր Կայսր Նիկոլայ Ալէքսանդրովիչի անուանակոչութեան օրը, Ալէքսանդր-Նեվսկիի անուան զինուորական տաճարում Վրաստանի էկզարխ Ալեքսէյ արքեպիսկոպոսը ուղղափառ հոգևորական դասի սպասաւորութեամբ մատուցեց պատարագ։ Յետոյ եղաւ գոհաբանական մաղթանք, որի ժամանակ Արսէնալի սարից պարպվեցին 21 թնդանօթ։ Պատարագին և մաղթանքին ներկայ էին Կովկասի փոխարքայ կոմս Ի. Ի. Վօրօնցով-Դաշկով, կոմսուհի Ելիզավէտա Անդրէևնա, փոխարքայի զինուորական մասի օգնական գեներալ Շատիլով, քաղաքացիական մասի օգնականի պաշտօնակատար հօֆմէյստէր Պետէրսօն, գեներալիտէտը, զինուորական և քաղաքացիական պաշտօնեաներ, հասարակական հիմնարկութիւնների ներկայացուցիչներ։ Մաղթանքից յետոյ տաճարի ընդարձակ բակում տեղի ունեցաւ զօրահանդէս ներկայութեամբ փոխարքայի։ Նոյն օրը պատարագ և մաղթանք կատարվեց Վանքի աւ. եկեղեցում, կաթօլիկների և բողոքականների աղօթատներում, հրէաների սինագօգում և մահմեդականների մզկիթում։ Քաղաքն առաւօտից զարդարված էր դրօշակներով, իսկ երեկոյեան հրավառված էր։ Հասարակական և կրթական հաստատութիւններում ամբողջ օրը զբաղմունք չը կար։

◆ Երէկ, Թագաւոր Կայսրի անուանակոչութեան առիթով, Արքունական թատրոնում ցերեկով տրվեց ձրիաբար ներկայացում յատկապէս քաղաքի բոլոր դպրոցական հաստատութիւնների սաների համար։ Հայոց դպրոցներից հրաւիրված էին Ներսիսեան և Յովնանեան դպրոցների սաները և սանուհիները։

◆ Անդրկովկասի երկաթուղիների կառավարիչ բարոն ֆօն-Ռօօպը Թագաւոր Կայսրի անուանակոչութեան օրվայ առիթով տուգանքներից ազատեց երկաթուղային 25 ծառայողի։

◆ Կովկասի փոխարքայի թոյլաւութեամբ և Թիֆլիսի նահանգապետի առաջարկութեամբ Թիֆլիսի նահանգի ոստիկանապետները ազատեցին երէկ, դեկտ. 6-ին, առաւօտեան, Թագաւոր Կայսրի անուանակոչութեան առիթով, կալանաւորութիւնից և տուգանքներից նրանց, որոնց ենթարկել էր այդ պատիժներին նահանգապետը։

◆ Կովկասի փոխարքայի դիւանատունը տեղեկացրեց Թիֆլիսի նահանգապետին, որ Թագաւոր Կայսրը Բարձրագոյն հրամայել է թոյլատրել Թիֆլիս քաղաքին յետաձգել 20 տարով այն 950,190 ր. 8 կ. վճարումը պետական գանձարանին, որ պարտական է քաղաքը ոստիկանութեան պահպանման համար առ 1 յունվարի 1912 թ.։

◆ Մեզ հաղորդում են, որ չորեքշաբթի, դեկտ. 11-ին, երեկոյեան ժամը $7\frac{1}{2}$-ին Կ. Հ. Բարեգ. Ընկ. դահլիճում կայանալու է Վանի «Երամեան» վարժարանի հիմնադիր-տնօրէն Հ. Երամեանի դասախօսութիւնը Թիւրքահայաստանի մասին։ Այդ դասախօսութիւնից գոյացած արդիւնքը յատկացվելու է յիշեալ վարժարանի կարիքներին։

◆ Ինչպէս յայտնի է, Թիֆլիսի քաղ. դուման, քաղաքի եկամուտները շատացնելու մտադրութեամբ, որոշել էր միջնորդել, որպէս զի թոյլ տրվի 1 կոպէկ տուրք առնել յօգուտ քաղաքի իւրաքանչիւր այն ապրանքների պուդից, որոնք ստացվում և ուղարկվում են Թիֆլիսի վրայով։ Ներկայումս յիշեալ միջնորդութիւնը կովկասեան բարձր իշխանութիւնը իր նպաստաւոր եզրակացութեան հետ ուղարկել է ներքին գործերի մինիստրութեան։ Տուրքը սահմանվում է 10 տարով և մօտաւոր հաշւով նրանից կը ստացվի ամեն տարի 60—70,000 րուբլի։

◆ «Մշակի» մէջ երէկ տպված այն լուրի առիթով, թէ Դուբիթ-խան Աւան-Իւզբաշեանը գնած լինելով Արտիստական Ընկերութեան շինութիւնը և թատրոնը՝ խոստացել է շաբաթական 2 օր տալ ձրիաբար հայոց ներկայացումների համար, ինքն Դ. Աւան-Իւզբաշեան մեզ խնդրում է յայտնել, որ ոչ գնումն է տեղի ունեցել, ոչ խոստումը։

◆ Կ. Ալիխանեանը նորերս վախճանված իր կնոջ յիշատակի համար մի շարք խօ-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ԿՈՍՄՈՊՈԼԻՏԸ*)

(Պատմուածք ՇԻՐՎԱՆԶԱԴԷԻ)

—

Ինձ թւաց, որ Նորին պայծառափայլութիւնը մի տեսակ արհամարհանքով է վերաբերվում դէպի հասարակ մահկանացուներս, ուստի, Նրա հպարտութիւնը չը նսեմացնելու համար, երեսս դարձրի լուսամուտի կողմ և սկսեցի դիտել շրջակայ ամայի դաշտերն և չոր ու ցամաք լեռները։ Բայց շուտով պարզվեց, որ Նա վերին աստիճանի պարզ մարդ է և բնաւ չէ գոռոզանում իր իշխանական ծագումով։ Յայտնըվեց նաև, որ Նրա ազգանունը Մերկվիլիձէ է, որ նոյնպէս կալուածատէր է, որ Նրա կալուածքն ևս գտնվում է Քութայիսի նահանգում։

Ես կարծեցի, որ Ալթունովը, օգտվելով հանգամանքից, անմիջապէս կը սկսէ խօսել իր 6750 դեսեատին վարելահողի և անտառի մասին, մանաւանդ որ իշխան Մերկվիլիձէի հարևանն է։

Ամենևին։ Նա այդ մասին բառ անգամ չարտասանեց, չը նայելով որ գիւղացիներն այրել էին ու կտրատել նրա անտառները։

Սակայն այդ նրան բնաւ չը խանգարեց խօսակցութեան ուրիշ նիւթեր գտնելու և գրաւելու իշխանի բարեկամութիւնը։

Սկսեց նա իր անսահման սէրն ու յարգանքը յայտնելով համայն վրաց ազգին առանց որևէ դասակարգի բացառութեան։ Ամենից շատ գովեց և գովաբանեց ազնուականութիւնը, համարելով նրան ասպետների դասակարգ։

Շատ անփոյթ կերպով յիշեց մի շարք յայտնի իշխանական անուններ, որոնց հետ վաղուց, շատ վաղուց «դուդով» է խօսում և որոնք նրան ուրիշ կերպ չեն անուանում, եթէ ոչ «Մեր Արշակը»։ Նկարագրեց մի քանի քէֆեր գուդուկով ու թառով «Էդէմ» և «Ֆանտազիա» այգիներում։

Պարզվեց ինձ համար, որ իշխան Մերկվիլիձէն բացի շատ պարզ, շատ հասարակ մարդ լինելուց՝ միանգամայն զերծ է ազգայնական տենչանքներից և բոլոր ազգերին ու ազգութիւններին վերաբերվում է հաւասար սիրով ու յարգանքով, և այդ չէ խանգարում նրան մնալ վրացի։

Սակայն Ալթունովն այնու ամենայնիւ չը կամեցաւ դադարել շոյելու իշխանի ազգայնական ինքնասիրութիւնն ու ասաց.

— Բայց ինչ ուզում էք ասէք, ձերդ պայծառափայլութիւն, ես դարձեալ կասեմ, որ հայերը մեղաւոր են վրացիների առջև։

— Ինչո՞ւ, կացօ։

— Այսինքն ոչ բոլոր հայերը, այլ նրանց մի մասը։

— Ովքե՞ր, — հետաքրքրվեց իշխանը, վերցնելով ահագին գդակը և շպրտելով մի կողմ այնպէս, որ, կարծես, այլևս հարկաւոր չէր իրան։

— Մեր կապիտալիստները։ Նրանք կլանում են Վրաստանը, օգտվելով ազնուականների տնտեսական նեղ վիճակից և մէկը միւսի ետևից գնելով նրանց տոհմական կալուածները։

— Այդ ճիշդ չէ, ճիշդ չէ,—գոչեց իշխանը, յանկարծ տաքանալով,—մեղաւորը ոչ հայերն են և ոչ օտարները։ Ոչ ոք մեղաւոր չէ, կացօ, հանգամանքներն են մեղաւոր և ինքներս, վրացիներս։

— Այդ ինչպէս։

— Հէնց այնպէս, մենք ծախում ենք, կապիտալիստները գնում են։ Ի՞նչ էք ուզում, վա՜։

— Բայց ինչո՞ւ են գնում։ Գոնէ հայերը չը պիտի գնեն։

— Խնդրում աղաչում ենք գնել՝ գնում են, վա՜։ Այ, օրինակ, մէկը ես։ Տասնհինգ տարի է՝ բանկին տոկոսներ եմ տալիս։ Քանդվեցի, վա։ Պարտքերի մէջ, այ, մինչև այստեղս եմ խրվել։ Վճռեցի, վերջապէս, կալուածքս ծախել։ Սատանան տանէ, գոնէ մի քանի տարի կուշտ կապրեմ ու այդ անպիտան գիւղացիներից կազատվեմ։ Առաջարկեցի բանկին վերցնել իր իսկական գնով՝ մերժեց։ Առաջարկում եմ գիւղացիներին պակաս գնով՝ չեն ուզում գնել։ Փող չունենք, ասում են. վա՛, ես մեղաւո՞ր եմ, որ նրանք փող չունեն։ Ինձ հէնց փող է հարկաւոր՝ ապրելու համար. ազգասիրութիւնը ինչի՞ս է պէտք։ Ի՞նչ անեմ, էհ, ճարահատեալ պիտի դիմեմ կապիտալիստ հայերին։ Այժմ հարցրէք, ո՞րտեղից եմ գալիս ես և ո՞րտեղ եմ գնում։

— Գալիս էք Եւլախից ու գնում էք, երևի, Բագու։

— Հա՛ա հա՛, Բագու։ Ինչո՞ւ եմ գնում, կացօ, կարո՞տ եմ նրա մազութի հոտին։ Գնում եմ կալուածքս ծախելու։

— Ահա թէ ինչ։

— Հապա՛։ Ինձ ասացին, որ նաւթարդիւնաբերող Մարալեանցը կալուածքներ է գնում, փող շատ ունի։ Անցեալ տարի նա Եւլախի մօտ մի մեծ կալուածք է գնել։ Լսեցի, որ նա այժմ այնտեղ է։ Երէկ Քութայիսից եկայ տեսնելու՝ չը կար։ Ասացին՝ գնացել է Բագու։ Հիմա վազում եմ այնտեղ, որ խնդրեմ, աղաչեմ ինձ բանկի ճանկերից ազատելու։ Դէհ, ուրեմն, էլ ինչ մեղք ունեն հայերը կամ ուրիշները։ Եթէ կամենաք, մենք դեռ շնորհակալ պիտի լինենք ձեր կապիտալիստներից, որ չեն թողնում բանկերին մեր կալուածքները աճուրդով ու կէս գնով վաճառելու։

Ալթունովը լռեց։

Բայց ինձ համար դարձեալ անհասկանալի էր մնում, թէ ինչու համար նա չէ խօսում իր սեփական կալուածքի մասին, որ նոյնպէս գտնվում է Վրաստանում։

Այս բանն ինձ այնքան հետաքրքրեց, որ չը կարողացայ ինձ զսպել և հարցրի.

— Ասացէք խնդրեմ, պարոն Ալթունով, ձեր կալուածքը, որ, ինչպէս ասացիք այն սպաներին, գտնվում է նոյնպէս Քութայիսի նահանգում, տոհմական է թէ՞ վրացիներից գնված։

Նա թեթև ցնցվեց և նայեց ինձ մի տեսակ աղերսական հայեացքով։

— Ի՞նչ,—գոչեց իշխան Մերկվիլիձէն, ձեռը բարեկամաբար դնելով Ալթունովի ուսի վրա,—դուք է՞լ կալուածատէր էք։

— Այո՛, իշխան,—ասացի ես, ուշադրութիւն չը դարձնելով ուղեկցիս խորհրդաւոր հայեացքի վրայ,—պարոն Ալթունովը Քութայիսի նահանգումն ունի 6750 դեսեատին մի կալուածք, որի կէսը վարելահող է, միւս կէսն անտառներ։ Թէև անտառները գիւղացիների ձեռքով այրված են և կտրատված, բայց այնտեղ մեծ քանակութեամբ կաքաւներ և փասեաններ կան։

— 6750 դեսեատի՜ն,—քիչ մնաց հիացմունքից աղաղակէ իշխան Մերկվիլիձէն,—կացօ, դա ահագին տարածութիւն է։ Շնորհաւորում եմ։

— Օ՛, դատարկ բան է, ձերդ պայծառափայլութիւն,—անորոշ արտասանեց Ալթունովը, շփոթվելով և երեսը մի կողմ դարձնելով։

— Բայց սպասեցէք,—ուշքը ժողովեց իշխանը,—ես Քութայիսի նահանգի բոլոր կալուածատէրերին անձամբ մի առ մի ճանաչում եմ։ Որքան յիշում եմ, այնտեղ Արկադիյ Մարկովիչ Ալթունով անունով կալուածատէր չը կայ, այն էլ 6750 դեսեատին ունեցող։

Ես նայեցի Ալթունովի երեսին, խոստովանում եմ, ոչ առանց նենգութեան։

Յանկարծ նա գլուխը բարձրացրեց և ականջ դրեց դէպի դուրս։

— Ահ,—գոչեց, արագութեամբ ոտքի ելնելով,—արդեօք ինչ աղմուկ է։ Կարծեմ կանայք օգնութեան են կանչում։

Եւ մի ոստումով դուրս վազեց կուպէից։

— Օգնութի՞ւն, գնանք,—գոռաց իշխան Մերկվիլիձէն ահեղ ձայնով և ձեռը դարաւ դաշոյնին։

Դուրս եկանք կօրրիդօր։

Ոչինչ չը կար։ Երկու դեռահաս օրիորդներ և մի պատանի բարձրաձայն ծիծաղում էին այնտեղ։ Պարզվեց, որ նրանց ծիծաղի առարկան մի թուրք կին է, որ անցնում էր դաշտով ձի նստած, երկու երեխայ գրկում պահած և մի այծ ձիու գաւակին կապած։

— Ա՛հ,—ասաց Ալթունովը, ինքն էլ ծիծաղելով,—այնպիսի աղմուկ էր, որ ես կարծեցի աւազակներ են յարձակվել և խեղդում են...

— Կացօ, այստեղ աւազակներն ինչ գործ ունեն,—գոչեց իշխան Մերկվիլիձէն.—ինձ էլ զուր անհանգստացրիք...

— Գիտէք, ձերդ պայծառափայլութիւն,—արդարացաւ հայրենակիցս,—այս ճանապարհի վրա ամեն բան սպասելի է։ Չէ՞ որ վերջերս աւազակներն այնքան լրբացել են, որ երկաթուղու գնացքներն են կանգնեցնում և ճամբորդներին կողոպտում։

— Ճիշդ է,—համաձայնվեց իսկոյն իշխանը, չը գուշակելով Ալթունովի խորամանկութիւնը, որ ինձ էլ մի րօպէ խաբեց։

Վերադարձանք կուպէ և այլևս խօսք չեղաւ նրա 6750 դեսեատին կալուածքի մասին, որի կէսը վարելահող էր և կէսը անտառ։

Նա բարձրացաւ վերին նստարանը, իր տեղը սիրալիր զիջանելով իշխանին, որի համար իրաւ որ շատ դժուար կը լինէր վերև բարձրանալ։

Շատ չանցած, լսվեց նրա հանգիստ խռմփոցը, չը նայելով որ նա քունը համարում էր կէս մահ և ճանապարհին չէր սիրում և չէր կարող քնել։

Իշխանը պառկեց, փաթաթվեց տաւատակի մէջ և նոյնպէս խռմփացրեց, բայց այնքան հսկայաբար, որ ես գոնէ չէի կարող քնել։

*) Տես «Մշակ» №№ 270, 271 և 272.

չոր նուէրներ է յատկացնում զանազան բարեգործական ու կրթական ընկերութիւններին։ Բացի արդէն հրատարակվածներից, ստացել են նուէր՝ 1000 ր. կանանց բարձր դասընթացքները, 1000 ր. ձրի ու էժան ճաշարանների ընկերութիւնը և այլն։

◆ Դեկտ. 5-ին մի յատուկ մասնաժողով է մեկնել Թիֆլիսից, անդրկովկասեան երկաթուղ. ցանկում՝ ընդունելու նորակառոյց Կարս—Սարիղամիշ երկաթուղին։

◆ Նոյեմբերին Բիբի-Հէյբաթում ստացվել է նաւթ 7.423.430 փութ, հին նաւթաբեր հողաբաժիններում—24.721.400 փութ, ընդամենը 32.144.830 փութ։

ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՎՐԱՑ ԻՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆԻՑ

◆ Մօտ օրերս Բագւում, Արտիստական Ընկ. դահլիճում, Վրաց մէջ Գրագիտութիւն Տարածող Ընկերութեան Բագուի ճիւղի դրամատիկ սեկցիայի Նախաձեռնութեամբ կը կազմակերպվի հանդիսաւոր երեկոյթ ի պատիւ վրաց բեմի յուշարար Միխէիլ Մարջանիշվիլիի, նրա բեմական

լիսում, ցնոր կարգադրութիւն։

◆ Իշխանազնուհի Թամար Վախվախիշվիլին գրել է մի պիէս, 4 գործ., «Գանաթլէբա» (Վերածնունդ) անունով, որի մէջ դուրս է բերված այր մարդու բռնակալութիւնը կին մարդու վրա։

ԳԻՏՈՒԹ., ԳՐԱԿԱՆ., ԳԵՂԱՐ.

ԹԱՏՐՈՆ ԵՒ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԻՒՆ

Արտիստական Թատրոն

Ս. Պոլեակով «Հրեղէն օղակ» (Огненное кольцо), դրամա 5 գործ.։

Թիֆլիսի Արտիստական Ընկերութեան Թատրոնում ներկայացումներ տուող ռուսաց դրամատիկ խմբի բեմիսսեօր Ա. Տուպանօվը իր բենեֆիսի առիթով, դեկտ. 5-ին, ընտրել էր սկսնակ դրամատուրգ Պոլեակովի նոր պիէսը՝ «Հրեղէն օղակ» անունով, որ տակաւին չէ խաղացված մայրաքաղաքի բեմերի վրա, թէև մուծված է բեպէրտուարի

է նրան, իր և իր սիրված չափ ճանապարհի մէջտեղի արգելաւիթին...

Չորրորդ գործողութեան մէջ տեսնում ենք Ալեքսէյին նոր ընտանիք կազմած։ Կիրա Կոնստանտինովնան նրա մօտ է. երկու պօրինի եղբայրներ խաղում են իրար հետ և ուրախացնում պօրինի հօրը և մօրը։ Սակայն Ալեքսէյի սրտում զարթել է կասկած իր կնոջ մահվան առիթով։ Նա Կիրային պատմում է, թէ ինքը վաղը պաշտպանելու է մի կնոջ, որ մեղադրվում է թունաւորելու մէջ։ Կիրան զգում է, որ այդ հէնց իր պատմութիւնն է։ Սկսվում է երկուսի միջև ընդհիմախօսութիւն։ Ալեքսէյն այն կնոջը, որին պաշտպանելու է, խղճում է չափազանց. նա գիտէ, որ երդուեալ-ատենակալները չեն արդարացնի նրան իր գործած սոսկալի յանցանքի համար։ Նա խնդրելու է միայն վիճող վերաբերել, որպէսզի նա՝ մեղադրեալը բարձրանայ ընկած վիճակից և յետոյ գիտակցէ Աստուծոյ

ցիանտը արժանացաւ երկար ծափահարութեան և շատ ընծաների։ Մտածված և շնորհալի էր Կիրա Կոնստանտինովնայի դերակատար տ. Արգուտինսկի-Կօլօվսկայան։

Բեմադրութիւնը օրինակելի էր։ Միջարարները՝ փոքր ինչ երկար։ Թատրոնը համարեա լի էր։ Ե.

ՄԱՏԵՆԱԳՐՈՒԹԻՒՆ

Բանաստեղծութիւններ, Դ. Դեմիրճեանի, 1913 թ., հրատարակութիւն Կովկ. Հայոց Հրատ. Ընկերութեան։

II

Դեմիրճեանը իր արձակ գրուածքների մէջ ունի երկու պարզ, անպաճոյճ, տաղանդաւոր գրչով գրված պատկերներ, «Աշուղի հէքիաթը» և «Սրինգն ու ջութակը», որոնք շեշտում են երազական աշխարհի պարզեած ամոքումը, որ թշուառութեան ու հոգեկան տառապանքների մէջ կորած մարդկանց միակ մխիթարութիւնն է կազ-

ւիտենական այս պրօբլէմները Դեմիրճեանին աւելի պահում են նիւթական-իրական տեսակէտի շրջանում, քան մեթաֆիզիկական։ Պէտք է ասել, որ «Կեանքի տեսիլը» իր մտքի և երևակայութեան խորութեամբ, Դեմիրճեանի գլուխ-գործոցն է։

Սուրխաթեան

ՄԱՄՈՒԼ

«Кавказъ» թերթի մէջ հետևեալն ենք կարդում.

Հաւաստի տեղեկութիւնների համաձայն, տպված հայ և ռուս լրագիրներում, երիտասարդ-թիւրքերի պարագլուխները բանակցութիւններ են վարում Դաշնակցութիւն կուսակցութեան հետ հայկական հարցի վերաբերմամբ։ Այդ բանակցութիւնների նպատակն է՝ լուսաբանել այն պայմանները, որոնցով հայերը հնարաւոր համարէին յայտնել, թէ վստահութեան

Սաքուրթալօյում։ Իսկ այս մէկը միշտ կասենք. այս պարզ, օբյեկտիվ հարցին, պոլիտեխնիկումի տեղի ընտրութեան գործին ստիպողաբար կցվեց ազգային հաշիւ. և եթէ Նաւթլուղի կողմնակիցները յաղթեցին, այդ այն պատճառով, որ մենք այսօր ծաղրի առարկայ դարձած ազգ ենք։ Այս չենք մոռանալու։

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Թիֆլիս, 3 նոյեմբերի

Որովհետև ինձ վստահացված՝ Մետէխի բանտի գրադարանը զուրկ է հայերէն և վրացերէն գրքերից, ուստի յիշեալ բանտի բանտարկեալների անունից խնդրում եմ յարգելի հասարակութեանը գրադարանին նուիրել հայերէն և վրացերէն գրքեր։ Գրքերը պիտի ուղարկել ինձ՝ Մետէխի բանտը։

Մետէխի բանտի գրադարանի տնօրէն՝
Միխէիլ ք. Դէվիձէ

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԹՒՐՔԱՀԱՅՈՑ ԿԵՆՍՈՒՆԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ա) Եթէ նկատի առնենք հայ ազգի դարաւոր անցեալը և իր բնաշխարհի աշխարհագրական դիրքին բերումով արեւելքէն արեւմուտք և հիւսիսէն հարաւ և փոխադարձաբար գրեթէ անընդհատ շարունակուող վանդալական արշաւանքները, եթէ մտաբերենք Հին Հայաստանի հարաւային և արեւմտեան աւելի մեծ ժողովուրդներու անհետանալը պատմութեան թատերաբեմէն, մինչ հայը իր կրօնին ու մշակոյթին և անվհատ աշխատանքով ձեռք բերած համեմատաբար աւելի բարեկեցիկ վիճակին բերմամբ իր վրայ հրաւիրած անօրինակ աղէտներուն հակառակ փարած կը մնայ տակաւին իր հայրենի հողին ու նախնեաց յիշատակներուն,

[illegible]

սուլթան Համիդի գահակալութեան թուականէն (1876) սկսեալ Վանի և ուրիշ շատ հայաբնակ քաղաքաց շուկաներու խորհրդաւոր հրդեհները, վերջին ռուս-թիւրքական պատերազմի աղէտները, անոր հետեւող համաճարակները և 1880—1881-ի ահռելի սովը, վերջին պատերազմին հանուած թղթադրամի, ինչպէս և պղինձ դրամներու անկումը, 1895—96-ի համատարած ջարդերը, Ադանայի կոտորածը, Սասունի դժբաղդութիւնները, հայ ժողովրդի սիստեմատիկ գինաթափութիւնները՝ ամէն տեսակ կեղեքումներով ընկերացած, քիւրդ աւազակախմբերու անընդհատ և խորհրդաւոր շահատակութիւնները, մասնակի ջարդերը, աւանդութիւնները և վերջապէս տիրող ընդհանուր և մշտական անապահովութիւնը և տնտեսական քայքայումը։ Ո՞ր ժողովուրդ պիտի կրնար այս ամենը կրելով հանդերձ՝ պահել տակաւին հոգւոյ և մտքի թռիչք մը դէպի արեւմտեան քաղաքակրթութիւն, և Բերլինի վեհաժողովի թուականէն ի վեր թիւրք կառավարութեան և եւրոպական դիւանագիտութեան կողմանէ կրած այնքան պատիր յուսախաբութիւններէ յետոյ՝ տակաւին լաւագոյն օրերու հաստատ յոյսը, որ առաքինութիւններու գերագոյնն է։

գ) Ամերիկացի միսիոնար մը կը խոստովանէր անգամ մը, նոյնիսկ 96-ի ջարդերէն առաջ, որ եթէ Թիւրքիոյ հայերն ամբողջովին փոխադրուէին ամերիկեան հողի վրայ 50 տարի, և փոխադարձաբար ամերիկացիք ալ նոյնքան ժամանակ ապրէին ի Թիւրքիա, հայերն իրենց կենսունակութեամբ և ընդունակութիւններով թերեւս գլէին անցնէին յանքիները, իսկ այս վերջինները հայերէ աւելի թշուառ պիտի դառնային նիւթապէս և բարոյապէս։ Ուրիշ միսիոնար մը ևս համիդեան սարսափներու մէջօցին, յուսահատած՝ թիւրքահայու փրկութենէն, բացէ ի բաց կը յայտարարէր, թէ միակ ելքը կամ դարմանը Ամերիկա գաղթելն է, ուր կեանքի, կայքի և պատուի կատարեալ ապահովութիւն պիտի վայելէին, ամերիկեան քաղաքացիներ դառնալով. փոյթ չէ թէ սանկ քանի մը սերունդ վերջ, հայութեան կաթիլը Ատլանտեանի և Խաղաղականի ամենակուլ ջուրերուն մէջ պիտի անհետանար։ Ամէն զգայուն մարդ՝ թիւրքահայու ապրած դառն իրականութեան ի տես՝ նոյն եզրակացութիւններու կը յանգի, խոստովանելով թէ, այո, հայը միայն իր տոհմային նկարագրովն ու տոկունութեամբ կրնար այդպիսի դժոխային պայմաններու մէջ պահպանել իր գոյութիւնը և կրօնը։ Նոյն իսկ շատ թիւրք քաղաքային և զինուորական պաշտօնատարներ և մանաւանդ հարկահաւաքներ կարեկցութեամբ և միանգամայն զարմանքով խոստովանած են սոյն իրողութիւնը։ Իսկ երջանիկ կովկասցի հայերը, որոնցմէ շատեր, այո, նիւթական զոհաբերութեամբ, բայց աւելի շատեր լոկ պլատոնական համակրանքով մը կը վերաբերուին դէպ յայնկոյս Արարատէ բնակող իրենց ազգակիցները, երբ կը հրաւիրուին հայկական նահանգները այցելելու՝ ճանապարհներու դժուարութիւնը, անապահովութիւնը եայլն առարկելով կը պատասխանեն. «Թող բարենորոգումներ գործադրուին, ապա կը գանք»։

Նախկին պարսկական բէժիմը և վերջին հայ-թաթարական ընդհարումները՝ որքան խոր յիշատակներ թողած են եղեր։

Բայց թիւրքահայը չի յուսահատիր և չնայած որ գաղթային զօրաւոր հոսանք մը ծայր տուած է գլխաւորապէս դէպի Միացեալ Պետութիւնները, հայրենի հողին և յիշատակներուն սիրոյն փարած մնացող զանգուածը՝ մեղուի և մրջիւնի կանոնաւորութեամբ և յամառութեամբ կը ճգնի տընկել, շինել, նորոգել, զարմանել, ծաղկեցնել և այս ամենով ցոյց տալ, թէ ապրելու, որով և քաղաքակրթութեան արժանի ժողովուրդ մըն է։

Վերջին 35 տարուայ շրջանին, հայաբնակ վայրերը և ի մասնաւորի Վասպուրականը երեք-չորս անգամ մասամբ կամ ընդհանրապէս կողոպտուեցան կամ ջարդուեցան թէպէտ, այսօր դարձեալ իրենց ձեռք կը պահեն երկրի տնտեսական մեքենայի վըսպանակը, արհեստը, առեւտուրը, սեղանաւորութիւնը և երկրագործութիւնը, մինչ կողոպտիչներ և ջարդարարներ մեծ մասամբ սպառողներ և պարազիտներ են միշտ։ Օրինակի համար Վանի կուսակալութեան մէջ գիւղեր իրենց դպրոցներովն ու եկեղեցիներովը կողոպտուեցան կամ հրդեհուեցան նախավերջին պատերազմին, բայց ատոնք, ինչպէս և Վանի շուկան, հակառակ վրայ հասնող սովին, նորոգուեցան և վերաբացուեցան մեծ արագութեամբ՝ 80-ական թուականներուն։ 95—96-ի կարմիր օրերուն ամէն ինչ կրկին քարուքանդ եղաւ գիւղերու և մասամբ մը քաղաքի մէջ, բայց ապրած ժողովուրդը վերականգնեց աւերակները, և դպրոցական գործը աւելի լայն և աւելի սիստեմատիկ ուղղութիւն ստացաւ։ Դարձեալ երրորդ անգամ 1908-ի ընդհանուր խուզարկութեան, զինաթափութեան և սարսափի շրջանին, տնտեսական և կրթական կեանքի շնչերակները կասեցան բաղխելէ յունվարէն մինչև յունիս, իսկ յուլիս 10-ի յեղափոխութենէն ցայսօր, հակառակ դեռ ևս տիրող անապահով և աննորմալ դրութեան, ընդհանուր աշխատանքը և կրթական գործին տրուած ույժը աւելի մեծ համեմատութեամբ առաջ կը տարուի, այնպէս որ մէկ կողմէ օտար միսիոնարութիւններ կը ստիպուին իրենց ճիգերը բազմապատկել՝ դպրոցի նորանոր հոյակապ շինութիւններով, ինչպէս և կօլէջի ու վարժապետանոցի ձեռնարկներով, որպէսզի յաջողին իրենց աշակերտները պահել՝ այն ալ մեծ մասամբ ձրի կամ չնչին վճարքով. միւս կողմէ կառավարութիւնը հայ դպրոցները օրինակ կուտայ թիւրք ազգաբնակութեան և պետական վարժարանաց բիւջէն կը բարձրացնէ, բանալով լիսէ մը՝ 20,000 ռուբլիի տարեկան բիւջէով և հիմնարկելով 300,000 ռուբլիի ծախսով մեդրէսէ մը։ Իրաց սոյն պատուաբեր և մխիթարական վիճակը կը տեսնուի նաև միւս հինգ նահանգներու մէջ։

Հ. Երամեան

(Վերջը միւս անգամ)

ՀԱՅ ԲԱՆԱԽՕՍԸ ՀՌՕՄՈՒՄ

Հռօմում հրատարակվող «Corriere d'Italia» լրագրում կարդում ենք, թէ հայր Ղեւոնդ Տայեանը, Վիեննայի Մխիթարեան հայրերից, Հռօմում մի շատ ընտիր և բազմամարդ ունկնդրութեան առաջ—ուր ներկայ են եղել կարդինալ Վան Րօսսումը, արքեպիսկոպոսներ, եպիսկոպոսներ, վանահայրեր, կրթական բարձր և միջին հաստատութիւնների տնօրէններ և այլն և այլն, և Մխիթարեան հայրերից հ. Մինաս Նուրիխան և հ. Դանիէլ Ստեփանեան—մի հըմտալից բանախօսութիւն է արել, Սեսսօրիանա կոչված դահլիճում, այն տեների մասին՝ որ հայոց եկեղեցին կատարում է ի յարգանս ս. Խաչի։ Բազմահմուտ բանախօսը այլազան ծէսերով զբաղվողների հետաքրքրութիւնը կարողացել է վերին աստիճանի գրգռել իր բանախօսութեան բացառիկ կարևորութեան հանգամանքովը և արժանացել է ջերմագին ծափահարութեան, և ապա նա առաւել ևս գրաւել է ունկնդրութիւնը հայկական եկեղեցու սրբազան երգեցողութեան մի քանի ճաշակը տալով նոյն առարկային վերաբերեալ՝ ամենագեղեցիկ կերպով կատարելով բոլորը։

Լրագիրը անկարելի է համարել վերամփոփումն անել երիտասարդ և ականաւոր Մխիթարեանի բազմուսումն աշխատութեանը։

Այդ բանախօսութիւնը Հռօմում և նրա զբօսարը իտալական մամուլի բերանից մտքս դէպի շատ վաղագոյն անցեալն յափշտակեց, դէպի այն հայ հռետորը, դէպի այն Պրոյերեսիոսը, որին Հռօմը արձան է դրած եղել մակագրութեամբ՝ «Թագուհին Հռօմ թագաւորի բանին»։

Արդեօք շա՞տ կը լինէր, և կամ գուցէ ոչ ի ճահ, խնդրել գեղեցիկ բանին տիրապետ Տայեաններից, որ նրանք քաղաքների մայր Հռօմում նոյն Sessoriana դահլիճում սուրբ Խաչի շուրջ յօրինվող ճառերի կողքին կայծակնաշուրթն բերանով հնչեցնէին նաև հայի կրած խաչի ճառը, այն հայի՝ որի բանակները յանուն ս. Խաչի բոսոր արեւնով ներկել են իրանց հայրենի հողը և ամբարտակ կանգնել ապականիչ հոսանքի դէմ։

Ա. Մ. Եզեկեան

ՆԱՄԱԿ ՊԱՐՍԿԱՍՏԱՆԻՑ

Թաւրիզ, 26 նոյեմբերի

Նոյեմբերի 15-ին և 21-ին տեղի ունեցան թեմական պատգամաւորական երկու ժողովներ. առաջինում օրակարգի հարցերն էին. 1) Վեհ. Հայրապետի կոնդակի ընթերցանութիւնն ու արձանագրութիւնը թեմական դպրոցի վերաբերմամբ, որ կատարվեց. 2) դեռևս Թաւրիզի փողոցներում թափառող քէյվանցի հայերի դատը Քեաբիմ խանի հետ և այդ դատի ընթացքի նկարագրութիւնը մինչև այսօր. 3) յայտնի Մարտիրոսապատ հողամասի դատավարութեան կերպն ու կորուստը շնորհիւ Մուշտայիդից ձեռք բերված հրահանգների, որ գտնվում է հակառակորդների ձեռքում. 4) առաջնորդարանի դատը մի քանի այլ խաների դէմ, որոնք առաւելապէս վնասներ են հասցրել Ղարադաղում եղած ազգային կալուածներին և շրջանի գիւղացոց. և 5) թեմակալի կատարած պտոյտը գաւառում, հին և նոր բացված դպրոցների զեկուցում և առհասարակ ուսուցչութիւն ընդունած հայերի հարցը։

Թեմակալ Մելիք-Թանգեանի տուած զեկուցումից ու բացատրութիւններից երևաց, որ Մարտիրոսապատի կորստեան հարցում դեր ունեցաւ յետագայում կազմված Մուշտայիդի հրամանագիրը, որն աւելի ույժ ստացաւ, երբ դատը գտնվում էր ռուսաց հիւպատոսարանի նայիբ Վեդենսկիի ուղղակի պաշտպանութեան ներքոյ։ Հողամասն այժմ պատկանում է հիւպատոսարանի պաշտօնեայ մահմեդական Բաբայեվի կնոջը։ Քէյվանցիների դատը թէպէտ դեռևս վախճան չէ գտել, այնու ամենայնիւ այս դատն ևս առաջվան պէս հզօր հակառակորդի ձեռքումն է, որպիսին Քեարիմ խանն է, ապաստան գտնելով ռուսաց հիւպատոսարանում և վայելելով զօրեղ աջակցութիւն։ Իրերի այս վիճակում շատ հասկանալի է կացութիւնը, ուր գտնվում է առաջնորդարանը, չը նայած թափված անխնայ ջանքերին։ Քէյվանցի հայերի դատի դրական կամ բացասական վախճանից յետոյ միայն պատգամաւորական ժողովը միջոցներ ձեռք է առնելու դիմումներով կամ բողոքներով, ումոր անկ է, ապառնացող դրութիւնը մեղմելու համար։

Թեմակալի այցը գաւառին ժողովը լսեց հաճութեամբ և իմացաւ Սալմաստ-Խոյ շըրջանում կրթական գործի համեմատօրէն աջողակ վիճակը։

Նոյեմբ. 21-ի թեմ. պատգամաւորական ժողովի օրակարգի նիւթն էր գլխաւորաբար կրթական տուրք սահմանելու հարցն Ատրպատականում, իբրև անհրաժեշտութիւն, նկատողութեան առնելով ուսումնարանների նիւթական անմխիթարելի վիճակը։ Ժողովը երկար խորհրդակցութիւնից յետոյ սկզբունքով ընդունեց կրթական տուրք նշանակելու դրութիւնը, և ընտրեց մի յանձնաժողով այդ խնդրով զբաղվելու, պայմանով, որ դաւակարգային ներկայացուցիչներին ևս հրաւիրէ խորհրդակցութեան և միահամուռ գործակցութեամբ ընթացք տայ գործին։

Կրթական տուրքի հարցը նոր չէ Թաւրիզում։ Այլ և այլ ժամանակներում եղել են խորհրդակցութիւններ, սակայն չեն հասել կանոնական եզրակացութեան։ Մեր կարծիքով կրթական տուրքը ոչ մի ծանրութիւն չէ Թաւրիզի հասարակութեան ընդհանրապէս. բացի դրանից՝ տուրքին մասնակցութիւն կունենան նաև այն անձնաւորութիւնները, որոնք դպրոցներում երեխաներ չունենալու պատրուակով ոչ մի կոպէկ չեն տալիս կրթական հաստատութեանց. և երկրորդ, սոյն տուրքի կանոնաւոր բաշխմամբ և գանձումով կը վերանան գուցէ դպրոցը թատրոն դարձնելու և ուսուցչին ակամայ դերասան շինելու անորմալ սովորութիւնները։

Կրթական տուրք հաստատվելուց յետոյ ուսումը կրթարաններում ձրի կը լինի թէ նորից կը շարունակվի թոշակ առնելու դրութիւնը, դեռ ևս յայտնի չէ. դա կախումն ունի յանձնաժողովի իմաստուն կարգադրութիւնից, որի մասին կը յայտնեմ «Մշակին» պարբերաբար։

Հայկազուն

ՀԵՌԱԳԻՐՆԵՐ

(ՊԵՏ. ՀԵՌ. ԳՈՐԾ.)

5 դեկտեմբերի

ԲԱՐՍԷԼՕՆԱ։ Եկաւ անգլիական միջերկրական նաւատորմ։

ՊԵՏԵՐԲՈՒՐԳ։ Պարգևատրվում են 1-ին կարգի Աննայի շքանշանով Կովկասի փոխարքային կից պաշտօնավարող 4-րդ կարգի առանձին յանձնարարութիւնների պաշտօնեայ Տօլստօյը, փոխարքայի դիւանապետ Պետերսօնը։

Բօրչալուի ազնուականութեան պարագլուխ Սագինօվը և Թելաւի ազնուականութեան պարագլուխ իշխ. Ճավճավաձէն ստանում են կամէր-իւնկէրի կոչում։

ՋՈՒԳԴԻԴԻ։ Գալի կոչված տեղում ոստիկանութիւնը կալանաւորեց Աբխազիայի գլխաւոր աւազակ Անչաբաձէին։

ԲԵՐԼԻՆ։ Աստամնաբուժական դպրոցների ուսանողները վերջ դրին գասադուլին։

Խմբագիր-հրատարակիչ՝
Հ. ԱՌԱՔԵԼԵԱՆ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

ՀՐԱՒԷՐ

Թիֆլիսի Կաթուղիկէ ս. Աստուածածին (Մէյդանի ս. Գէորգ) եկեղեցու երկարամեայ սպասաւոր ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԳԻՐԳԻԴԵԱՆԸ ձեռնադրվելով ՔԱՀԱՆԱՅ, կիրակի, դեկտեմբերի 8-ին, առաւօտեան ժամը 11-ին մատուցանելու է իր

ԱՆԴՐԱՆԻԿ Ս. ՊԱՏԱՐԱԳԸ,

որի մասին յիշեալ եկեղեցու միաբանութիւնը յայտնելով իր ծխականներին և ժամաւորներին՝ խնդրում է ներկայ լինել նորընծայ Յովհաննէս քահ. Գիրգիդեանի անդրանիկ ս. պատարագին։

Ի գլխաց միաբանութեան՝
Ստեփաննոս ա.-ք. Սամուէլեանց

1130. 2—1

ՀՐԱՒԷՐ

Լրացած լինելով ս. Կարապետ եկեղեցու հոգաբարձուների պաշտօնավարութեան ժամանակամիջոցը՝ կիրակի, դեկտեմբերի 8-ին, առ. ժամը 12-ին, յիշեալ եկեղեցում լինելու է ծխականների երրորդ և վերջին ընդհանուր ժողով ընտրելու երկու հոգաբարձու և երեցփոխ։ Ուստի խնդրում եմ նոյն եկեղեցու բոլոր չափահաս ծխականներին որոշված օրը և ժամին շնորհ բերել եկեղեցի՝ ընտրութեանը մասնակցելու։

Գործակալ՝ Ղեւոնդ ք. Մամիկոնեան

ՀՕՆՕՐՐԷԻ (ՏՐԻՊՊԵՐ) ԴԷՄ
ՆՈՐ-ՄԻՋՈՑ
„SALO—ՊԻՉԻԼԻՆ“

ներգործում է արագ և արմատականապէս, և բժիշկների վկայութեամբ համարվում է իբրև հաստատուն միջոց։ Գործածելու ձեռնարկը կցվում է արկղիկին։ Ինկականը մետաղեայ արկղիներում, հատը՝ 1 ր. և 1 ր. 80 կ.։

Միաժամանակ լաւ է ներգործում թէ սուր եւ թէ յարատեւ բնոյթ ունեցող դէպքերում եւ կարճ ժամանակի ընթացքում վերացնում է ամենայամառ ընթացք։

ՊԱՀԵՍՏ՝ Петербургъ, Разъѣзжая ул., № 7, аптека Б. Конгейма.

Ուղարկվում է վերադիր վճարով։ Ճանապարհածախքը պօստային սակագնով։

Գտնվում է Կովկասեան Ընկերութեան Պեղային Ապրանքների վաճառանոցում։

(•Լ) (П. 22276) 0 - 48

Բացված է Պետերբուրգում ռուսերէն լեզուով լոյս տեսնող միակ ՋՐԻ ԵՒ ԱՄԵՆՔԻՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏ բժշկական ամսագիր

„Журналъ-Лечебникъ“-ի

1914 թ. բաժանորդագրութիւնը.

Ամսագրի նպատակն է՝ հիւանդների նախազգուշացումն և առողջութեան պահպանումն։

Ամսագրի մէջ, յայտնի բժիշկների աջակցութեամբ, պարզ և հասկանալի լեզուով բացատրվում է այն բոլորը, ինչ որ անհրաժեշտ է առողջութեան և կեանքի երկարացման համար։

Բաժանորդագինն ամբողջ տարվայ համար 3 ՊՐԵՄԻԱՅՈՎ 2 ր., 1-ին պրեմիան պատի գեղեցիկ «Օրացոյց բժշկարան» 1914 թ., իսկ 2-րդ և 3-րդ պրէմիան բաժանորդների ցանկութեան և ընտրութեան համաձայն կուղարկվեն 2 հատ հետեւեալ գրքերից. 1) Домашній лечебникъ (առանձին արժէ 1 ր.) 2) Грѣхи молодости (лечебникъ секр. болѣзней 1 р.), 3) Заразныя болѣзни домашнихъ животныхъ (1 р. 25 к.), 4) Искусственное безплодіе (1 р. 25 к.), 5) Самоучитель гипнотизма 2 р.), 6) Полный дѣловой письмовникъ (1 р.), 7) Поваренная книга для хозяекъ (1 р.). Պրէմիաները պատրաստ են և կուղարկվեն բաժանորդագինը ստանալուց անմիջապէս։

Բաժանորդագրվել կարելի է և վերադիր վճարով՝ (налож. плат.) 20 կ. աւելի արժէքով, այսինքն բաժանորդները վճարում են պօստին պրեմիաները ստանալուց 2 ր. 20 կ.։

Հասցէն՝ С.-Петербургъ. м. 2 п. о. главная к-ра ред. „Журналъ-Лечебникъ“.

(Հ,2) 1033. 8—7

ՑԱՆԿԱՆՈՒՄ ԵՄ

ձեռնադրվել ծխական ՔԱՀԱՆԱՅ որեւէ հայկական գիւղի վրայ։ Ունեմ ըստ ծխ. կանոն. 59-րդ յօդ. ուսման վկայականներ։ Դիմել՝ Սևան, դպիր Արշակ Յովհաննեանին։

ԲԱՑՎԱԾ Է 1914 ԹՒԻ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆԸ

ՀՈՎԻՏ

ԱԶԳԱՅԻՆ, ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

շաբաթաթերթի

հրատարակ. IX տարի

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳԻՆԸ	Տարեկան	4 ր. —
	Կէս տարվան	2 ր. 50 կ.
	Ամսական	— 50 կ.

Արտասահման տարեկան՝ 12 ֆր., կէս տարվան՝ 7 ֆր.։

ԱՊԱՌԻԿ ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՉԷ ԸՆԴՈՒՆՎՈՒՄ

Խմբագրութեան հասցէն՝ Редакція армянскаго журнала «ОВИТЪ», Тифлисъ. Արտասահմանից՝ Rédaction du journal arménien «HOVIT», Tiflis (Caucase, Russie).

1135. 10—1

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ ՏՈՒՆ

Ե. Ա. ԾԱՏՈՒՐԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿ.

ԹԻՖԼԻՍ, ԴՎՈՐՑՈՎԱՅԱ ՓՈՂՈՑ, ՏԵԼԵՖՕՆ 2—83.

ԸՆՏԻՐ ՄԵԾ ՔԱՆԱԿՈՒԹԵԱՄԲ

ԿԵՐՈՍԻՆԻ ԼԱՄՊԱՆԵՐ ԹԷ ԽՈՀԱ-
ՆՈՑԱՅԻՆ ԵՒ ԹԷ ՎԱՌԱՐԱՆՆԵՐԻ
ԿԵՐՈՍԻՆՈ-ԿԱԼԻԼ ԼԱՊՏԵՐՆԵՐ

(Ш 2) 957. 0—4

„ՄՇԱԿԻ“ ԽՄԲԱԳՐԱՏԱՆԸ

Վաճառվում են հետեւեալ հրատարակութիւններ

1)	ՄԱՆՐԱՆԿԱՐՆԵՐ, Վրձին, I և II հատորներ	1 ր. 50 կ.
2)	ՄԻ ԱՄԻՍ ԱՐԵՒԵԼՔՈՒՄ, Հ. Առաքելեանի	40 կ.
3)	ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԻՒՆ, Լէօի, հատոր I, երկրորդ տպ.	1 ր. 20 կ.
4)	ԴԷՊԻ ԱՐԱՐԱՏ, Արշ. Մխիթարեանի	40 կ.
5)	ԱՐԲԵՑՈՂՈՒԹԵԱՆ ԴԷՄ	15 կ.
6)	ՁԵՌՆԱՐԿ տրամաբանութեան, հոգեբանութեան, բանահիւսութեան, Հ. Առաքելեանի	50 կ.
7)	ԿԵՐՈՆՆԵՐ, բանաստեղծ. հաւաքածու, Վ. Մալէզեանի	1 ր.
8)	ՅՈՒՇԱՐՁԱՆ ողբացեալ Արփիար Արփիարեանի	40 կ.
9)	ՄԻ ՀՆՁԻՒՆԻՆ ՄԻ ԳԻՐ (վիպագրութիւն), Ստ. Մալխասեանցի	40 կ.
10)	ԸՆԿԵՐՎԱՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՅ ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ, Մուշեղ եպիսկոպոսի	35 կ.
11)	ՃՈՐՏԵՐԻ ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՅԻՍՆԱՄԵԱԿԸ, նկարներով	15 կ.
12)	ԱՆԳԼԻԱՅԻ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔԸ, թարգմ. Մ.-ի	15 կ.
13)	ՄԻԼՏՕՆԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գրական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	30 կ.
14)	ԳԱԼԻԼԷՅԻ ԿԵԱՆՔԸ եւ գիտական գործունէութիւնը, Հ. Առաքելեանի	25 կ.
15)	ԱՍՏՈՒԱԾԱՅԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳ ՀԱՆՐԱՊԱՐՏՈՒՑ, Մակ. եպ. Բարխուդարեանի	80 կ.
16)	ԳՐԻԳՈՐ ՕՏԵԱՆ.	1 ր. 50 կ.
17)	ԽԱՂԱՂԱՍԻՐԱԿԱՆ ՊԱՏԱՆԵԿԱԿԱՆ ԳԻՐՔ. Արթիւր Միւլլերի, թարգմ. Իս. Յարութիւնեանի.	40 կ.
18)	ՓԱՐԱՒՈՆՆ ՈՒ ՀԱՆՃԱՐԸ, Ա. Եզեկեանի.	15 կ.
19)	ОТВѢТЪ АРХІЕПИСКОПА МЕЛХИСЕТЕКА МУРАДЬЯНА НА ПОСЛАНІЕ РИМСКАГО ПАПЫ ЛЬВА XIII.	20 կ.
20)	ՏՈՒԲԵՐԿՈՒԼՕԶԸ, ԹՈՔԱԽՏԸ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ, բժ. Արտ. Շխեանի	20 կ.
21)	ТУБЕРКУЛОЗЪ, ЧАХОТКА и ОБЩЕСТВО, բժ. Արտ. Շխեանի	25 կ.

Նրանք, որոնք յիշեալ գրքերից մի-մի օրինակ կը պահանջեն մեզանից՝ փողը կանխիկ ուղարկելով, կը ստանան 30% զեղչ և ճանապարհածախսը մեզ վրայ։ Վերադիր վճարով պահանջողներին զեղչ կը լինի միայն 25%։

(6) 10—1

Типографія канцеляріи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорисъ-Меликовская улица, домъ казенный